

Pomnik upamiętniający mieszkańców Paprotek poległych w czasie pierwszej wojny światowej

Paprotki, leżące w gminie Lubawka nieopodal Jeziora Bukowskiego, to jedna z najmniejszych i najmłodszych miejscowości powiatu kamiennogórskiego. Wioska powstała prawdopodobnie dopiero w XVII wieku i wchodziła w skład tych samych dóbr co pobliskie Miszkowice. Niemiecka nazwa wioski to *Hartau*, jednak niegdyś nieopodal znajdowała się jeszcze jedna osada o takiej samej nazwie, gdyż identycznym mianem

Fragment przedwojennej mapy Meßtischblatt z zaznaczoną lokalizacją pomnika

Kamienna płyta będąca podstawą pomnika

kańca budynku zlokalizowanego po przeciwnej stronie ulicy. W czasie krótkiej rozmowy okazało się, że będący moim imiennikiem rozmówca posiada cenne informacje dotyczące losów poszukiwanego obiektu! Z okresu swojego dzieciństwa pamięta on, że elementy monumentu znajdowały się nie w miejscu wskazanym na mapie, lecz przy budynku po drugiej stronie ulicy. Z jego relacji wynika też, że pomnik nie był tam ustawiony, lecz raczej przetransportowano tam jego części składowe. Czyżby więc po wojnie pomnik został zdemontowany, a jego fragmenty złożono obok pobliskiego budynku? Do przewrócenia monumentu mogło też dojść w czasie wojny, na przykład na skutek upadku

określano małą wioskę stanowiącą dziś wschodnią część Borówna. Dla rozróżnienia obu miejscowości do ich nazw dodano przyrostki. W ten sposób należąca do krzeszowskiego klasztoru część Borówna, będąca podówczas osobną wioską, nazywano *Hartau grüssausch* (pol. *krzeszowski*), a Paprotki, należące do miasta Kowary, określano mianem *Hartau städtisch* (pol. *miejski*).

Tak jak i w innych okolicznych wioskach również i w przedwojennych Paprotkach ustawiono pomnik upamiętniający mieszkańców poległych w czasie pierwszej wojny światowej. Lokalizację tego monumentu możemy dostrzec na mapach Meßtischblatt, gdzie odpowiedni symbol umieszczono w samym centrum wioski, po wschodniej stronie głównej drogi przebiegającej przez miejscowość.

Choć nie udało mi się natrafić na żadne powojenne informacje na temat istnienia tego obiektu, to mimo wszystko postanowiłem zweryfikować, jak dziś wygląda miejsce ustawienia pomnika. W tym celu w październiku 2022 roku pojawiłem się w Paprotkach. Wprawdzie obecny właściciel budynku sąsiadującego niegdyś z pomnikiem nie posiadał żadnych informacji na temat szukanego obiektu, ale pozwolił mi na dokładne obejrzenie interesującej mnie części przydomowego ogrodu. Niestety, śladów po pomniku nie znalazłem.

O pomnik ów zapytałem również miesz-

Inskrypcja na boku podstawy pomnika

drzewa, a zaopiekować się nim mógł ówczesny sołtys. Jak wynika ze znanych mojemu rozmówcy relacji ustnych, budynek ten należał podówczas właśnie do osoby pełniącej taką funkcję.

Jednak najciekawszą informacją była ta, że główne elementy pomnika zachowały się do czasów współczesnych. Mój rozmówca, gdy rozpoczynał adaptację wspomnianego wcześniej budynku na dom mieszkalny, przetransportował fragmenty monumentu na skraj posesji. Do dzisiaj znajdują się tam dwa wykonane z piaskowca elementy pomnika. Pierwszym z nich jest kamienna płyta, drugim kamienny obelisk. Płyta ma wymiary 78×78×20 cm, jej górną krawędź ozdobnie sfazowano. Po lewej stronie jednego z boków podstawy, który prawdopodobnie znajdował się z tyłu, wyryto krótką inskrypcję:

**P. Müller
Liebau**

Jak wynika z książki adresowej miasta i okręgu Kamienna Góra (niem. *Adressbuch der Stadt und des Kreises Landeshut*) z 1925 roku, w Lubawce mieszkał wówczas Paul Müller, który był rzeźbiarzem (niem. *Bildhauer*); niewątpliwie jest to więc podpis autora pomnika.

Kamienny obelisk ma formę smukłego słupa o podstawie w kształcie kwadratu o boku 49 cm, wraz z wysokością wymiar ten zmniejsza się do 35 cm. Zakończenie ma formę ostrosłupa o wysokości 7 cm, wysokość całości to 137 cm.

Obelisk obecnie leży na lewym boku, który z tego powodu jest niewidoczny; prawa strona i tył pozbawione są inskrypcji bądź elementów dekoracyjnych. Na przedniej powierzchni umieszczono płaskorzeźbę przedstawiającą żelazny krzyż wewnątrz związanego wstążką wieńca z liści dębowych. Poniżej umieszczono wypukły napis 1914-1918, przy czym jego początek został skutny, nieuszkodzone pozostały jedynie trzy ostatnie cyfry.

Na pomniku brak listy poległych. Ponieważ w 1910 roku w Paprotkach mieszkało 169 osób, a podczas pierwszej wojny światowej w okręgu kamiennogórskim zginęło średnio 3,2% mieszkańców, toteż należałoby się spodziewać listy zawierającej około 5 lub 6 nazwisk. Czyżby umieszczono je na osobnej tablicy? Wprawdzie mój rozmówca wspominał o możliwości jej istnienia, jednak jako dziecko nie przywiązywał wagi do tego typu detali, tak więc informacja ta nie jest pewna. Nie jest też wykluczone, że nazwiska poległych mogły być umieszczone na niewidocznym boku obelisku.

Jakie zatem będą dalsze losy tego pomnika? Jego właściciel jedynie tymczasowo usunął go z wcześniejszej lokalizacji, a po zakończeniu prac budowlanych i zagospodarowaniu przyległego terenu zastanawiał się, czy nie powinien go ustawić w widocznym miejscu. Pomysł ten zdecydowanie godzien jest realizacji, a jego wykonanie na szczęście nie wiąże się z nadzwyczaj wysokimi kosztami. Jestem przekonany, że moja wizyta i wykazane w trakcie krótkiej dyskusji zainteresowanie tego typu zabytkami jeszcze bardziej utwierdzą mojego rozmówcę w przekonaniu, że warto ustawić ten obelisk w sąsiedztwie drogi. W ten sposób być może już niedługo Paprotki będą mogły pochwalić się jakże interesującym zabytkiem!

Marian Gabrowski

Obelisk będący centralnym elementem pomnika

Elementy dekoracyjne umieszczone na przedzie obelisku